

8. ČESKOSLOVENSKO-VATIKÁNSKÉ VZTAHY PO NÁSTUPU KOMUNISMU K MOCI

Konec diplomatických kontaktů mezi Československem a Svatým stolicem

V lednu 1948 odcestoval apoštolský internuncius Saverio Ritter, jež vleklá nemoc vzdalovala na dlouhé měsíce z Československa, na léčení do Říma a do Prahy se již nevrátil; zemřel v Římě v dubnu 1951 ve věku 67 let. Jeho diplomatické povinnosti převzal chargé d'affaires pražské legace Gennaro Verolino, který měl za sebou zkušenosti z mise v Budapešti.⁵⁸³

Na konci března 1948 odevzdal Gennaro Verolino ministerstvu zahraničí v Praze nótu, v níž si stěžoval na podobu nového školského zákona. Vatikán se snažil proti zestátnovanému školství prosadit výjimku, tedy již nikoliv změnu zákona, ve snaze zachovat alespoň nějakou formu soukromého církevního školství. Nesouhlas Svatého stolce s podobou připravovaného zákona tlumočil následně sekretář Domenico Tardini československému vyslanci Arturu Maixnerovi ve dnech 2. a 19. dubna. Po neúspěšné intervenci obou stran intervenoval chargé d'affaires opětovně u ministra zahraničí Vladimíra Clementise a protestoval, že československá strana novým zákonem porušila výsadní právo církve.⁵⁸⁴

583 BALÍK, HANUŠ, *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 19. Po skončení československé mise jej papež Pius XII. dne 5. září 1951 jmenoval apoštolským nunciem v Salvadoru a Guatemale a 7. října téhož roku titulárním arcibiskupem v Korintu.

584 AMZV, fond Zastupitelský úřad – Vatikán, 1948–1950, Maixner 1. 7. 1948.

Před biskupskou konferencí biskupů ve Starém Smokovci na Slovensku ve dnech 22. a 23. března 1949 se ordináři účastnili společné schůzky na pražské internunciatuře, kde pražský arcibiskup Josef Beran a chargé d'affaires Gennaro Verolino žádali litoměřického biskupa Štěpána Trochtu, aby neustupoval komunistům.⁵⁸⁵ Po zmíněné biskupské konferenci, na níž bylo nalezeno odposlouchávací zařízení, uvázla jednání mezi církví a státem na mrtvém bodě, čímž fakticky skončila.

Biskupský sbor se začal postupně diferencovat. Na jedné straně stálo neústupné jádro, soustředěné kolem Josefa Berana, jež mělo podporu Svatého stolce a některých kněží, které odmítalo ustupovat ze svých požadavků, na druhé straně stálo křídlo, jež bylo naloženo k dohodě s vládou, soustředěné kolem Štěpána Trochty. Posledně zmiňované seskupení mělo zřejmě podporu většiny biskupů, přičemž v něm lze – jak naznačuje historik Jaroslav Šebek – spatřovat rysy vatikánské východní politiky 60. let.⁵⁸⁶

Teprve v polovině června 1949 přijal Gennaro Verolino pražského arcibiskupa Josefa Berana a čtyři církevní hodnostáře, aby společně koordinovali reakci katolické církve na státem připravovanou Katolickou akci. Jejich manévrovací prostor, kdy byli již ve výkonu svých funkcí výrazně omezováni komunistickým režimem, se rychle zmenšoval. Komunistické úřady například znemožňovaly vatikánskému diplomatovi cesty po republice, přičemž jeho starost o pastoraaci vnímaly jako vměšování se Vatikánu do vnitřních záležitostí Československa.⁵⁸⁷

Když došli komunisté na základě tajných zpráv k závěru, že chargé d'affaires Gennaro Verolino podněcuje biskupy k odporu proti dohodě s vládou a prosazuje její jednání přímo s Vatikánem, nikoliv rokování mezi komunisty protežovanou *novou* církevní hierarchií a Národní frontou, rozhodli se jeho misi ukončit a v červenci 1949

585 KAPLAN, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, s. 64.

586 ŠEBEK, Jaroslav, *České země a Vatikán po roce 1918 (1918–2013)*, in: *Papežství a české země v tisíciletých dějinách*, eds. Tomáš Černušák a kol., Praha 2017, s. 380; ŠEBEK, *Papežové moderního věku*, s. 111; PLACHÝ, Jiří, *Biskup Trochta v hodině velké zkoušky*, s. 130.

587 VAŠKO, *Dům na skále*, I., s. 140.

*Sekretář apoštolské internunciatury v Praze
Ottavio de Liva*

jej jako nežádoucí osobu odvolat.⁵⁸⁸ Oficiálním důvodem jeho odvolání z Prahy bylo Veroliniho angažování se ve prospěch Józsefa Mindszentyho v Maďarsku po roce 1945.

Veroliniho nástupcem se stal Ottavio de Liva, který však již nebyl Prahou uznán ani jako chargé d'affaires. Rovněž on si do Věčného města opakovaně stěžoval na zhoršování církevně-náboženských poměrů v republice, kdy upozorňoval na zatýkání kněží, uzavírání klášterů, odstraňování křížů ze škol, potlačování katolického tisku apod. Když však i jeho náota zůstala bez odpovědi oficiálních československých úřadů, přistoupil Ottavio de Liva k podání další stížnosti. Současně zdůrazňoval, že československá vláda nedodržela své sliby učiněné pražskému arcibiskupovi Josefu Beranovi v předvečer *Te Deum*, a trpělivě vyvracel obvinění, že by se Svatý stolec vměšoval do vnitřních poměrů země.⁵⁸⁹

588 MACHULA, *Vatikán a Československo*, s. 172; VAŠKO, *Neumlčená*, II., s. 61.

589 HRABOVEC, *Svatá stolice a Československo 1945–1965*, s. 273.

Vatikánský zástupce Ottavio de Liva byl v těsném kontaktu zejména s pražským arcibiskupem Josefem Beranem, jemuž tlumočil povzbuzení od hlavy katolické církve, uděloval praktické rady pro styk s biskupy a zřejmě i instruoval pro jednání s komunistickými úřady. Československá vláda proto hledala záminku, jak by se nepohodlného reprezentanta Svatého stolce zbavila.

Diplomatická mise posledního vatikánského diplomata Ottavia de Livy skončila dne 16. března 1950, kdy byl obviněn ze zinscenování číhošfského zázraku a jako pokračovatel nepřátelské politiky Vatikánu z Československa vypovězen. Po jeho odjezdu ze země již nebyla internunciatura obsazena a jeho nástupcům nebyla udělena ani vstupní víza.⁵⁹⁰

Poněvadž komunistický režim považoval konflikt s církví za nevyhnutelný a vlastně i žádoucí, přistupoval k ní jako ke svému politickému odpůrci. Odvolal proto v závěru roku 1948 československého vyslance u Svatého stolce Artura Maixnera, aby jej nahradil o pár měsíců později slovenským právníkem a diplomatem Iljou Ráthem⁵⁹¹ ve funkci chargé d'affaires. Zmíněný Ilja Ráth se tak stal na dlouhou dobu posledním československým zástupcem u Svatého stolce. Cílem jeho diplomatické mise bylo bezpochyby zlikvidovat naše zastoupení ve Věčném městě a vyvolat otevřenou roztržku se Svatým stolcem, což se mu během téměř roční mise úspěšně podařilo.⁵⁹²

Není dosud jasné, proč byl výše zmíněným úkolem pověřen právě slovenský právník Ilja Ráth, který sám komunistou nebyl; jeho dosavadní služba jej nicméně k diplomatické misi předurčovala. V období druhé světové války působil u Nejvyššího soudu v Bratislavě. S ohledem na svoji jazykovou výbavu vstoupil po roce 1945 do služeb ministerstva zahraničí a pracoval v úřadu československého delegáta OSN v Londýně a později v New Yorku. V únoru 1949 se

590 BALÍK, HANUŠ, *Katolická církev v Československu 1945–1989*, s. 19; VAŠKO, *Neumlčená*, II., s. 61.

591 Rovněž se lze setkat s podobou jména Ilja Rath.

592 I Documenti Diplomatici Italiani, Undicesima Serie: 1948–1953, volume IV (27 gennaio – 31 ottobre 1950), Roma 2009, s. 76, dokument č. 64, D'Archirafi Sforzovi 20. 3. 1950.

vrátil do Prahy, přičemž byl přeložen do Vatikánu, kde měl aktivně působit ve prospěch komunistického Československa.⁵⁹³

Československá strana Ilju Rátha s ohledem na jeho vatikánskou misi žádala, aby podával o situaci u Svatého stolce přesné, četné a podrobné zprávy a současně aby sledoval i komentoval vydávané papežské dokumenty. Zřejmě v nich hledala záminku k následné diplomatické roztržce. Pravidelnému novoročnímu setkání diplomatického sboru s papežem se Ráth na počátku roku 1949 raději vyhnul s omluvou, že v tomto termínu čerpá svoji dovolenou v Praze.

V březnu 1950 byl Ilja Ráth ministrem zahraničí Vladimírem Clementisem instruován, aby se urychleně vrátil do Prahy, protože jeho vatikánská mise skončila. Komunistický režim tak diplomatické styky se Svatým stolcem nepřerušil, ale fakticky na jejich udržování rezignoval.⁵⁹⁴ V polovině 50. let navíc Ilju Rátha ze služeb ministerstva zahraničí propustil a brzy poté jej penzionoval.

Vatikánský diplomat v Praze Ottavio de Liva, na každém kroku sledovaný tajnou policií, byl donucen jako *persona non grata* opustit na nátlak komunistických úřadů Československo, odletěl ze země dne 18. března 1950 ve 14.00 hodin. Následně působil na apoštolské nunciatuře ve Vídni. V roce 1962 se stal titulárním heliopolským arcibiskupem a působil jako apoštolský internuncius v Indonésii. Zde dne 23. srpna 1965 ve věku 54 let zemřel.⁵⁹⁵

593 PEHR, *Slovenský diplomat Ilja Rath*, s. 341.

594 Tamtéž, s. 348.

595 MANDZÁK, *Dokumenty k procesu s Augustínem A. Machalkom a spol.*, s. 58.